

GAZİ GİRAY I

(ö. 930/1524)

**Kırım hanı
(1523-1524).**

Muhtemelen 1503 yılında doğdu. I. Mehmed Giray Han'ın oğludur. Babasıyla birlikte Astarhan seferine katıldı. Dönüşte Mehmed Giray'ın Nogaylar tarafından öldürülmesinin ardından Kırım beylerinin ittifakıyla han ilân edildi (Kasım 1523). Yeni han kalgaylığa kardeşi Baba Giray'ı getirdi. Fakat dönemin Osmanlı padişahı Kanûni Sultan Süleyman, doğrudan beylerin seçimiyle gelen Gazi Giray'ın hanlığını tanımadı. Öte yandan İstanbul'da bulunan amcaları da onun aleyhinde entrikalara başlamışlardı. Tecrübesiz bir genç olan I. Gazi Giray'ın duruma hâkim olamaması üzerine Kırım'da karışıklıklar çıktı. Kabile aristokrasisinin başı olan Şirîn beyi Memiş hanlık için İstanbul ile haberleşmeye başladı. Sonunda Gazi Giray'ın yerine hanlığa, o sırada İstanbul'da bulunan amcası Saâdet Giray getirildi (1524 yılı ortaları). Böylece Gazi Giray'ın hanlığı altı ay kadar devam etti. Gazi Giray yeni hana karşı mücadeleye giriştiyse de Memiş Bey'in gayretleriyle iki taraf uzlaştı ve Gazi Giray Saâdet Giray'ın kalgayı oldu. Ancak birkaç ay sonra bir bayramlaşma töreninde arkasından vurularak öldürüldü.

BİBLİYOGRAFYA :

Seyyid Mehmed Rızâ, *es-Seb'ü's-seyyâr fî ahbârî'l-mülûki'l-Tâtâr* (nşr. Kâzım Beki, Kazan 1248, s. 88 vd.; Münecimbaşı, *Sahâilü'l-ahbâr*, II, 699; Abdülgaffâr Kırımı, *Umdu'tü't-tevârih* (nşr. Necib Asım, TTEM ilâvesi), İstanbul 1343, s. 99; Halim Giray, *Gülbün-i Hânân*, İstanbul 1287, s. 13; *Sicill-i Osmânî*, III, 613-614; Halil İnalçık, "Gazi Giray I", *İA*, IV, 734; a.mlf., "Ghâzî Girây", *EA* (İng.), II, 1046.

HALİL İNALCIK

GAZİ GİRAY II

(ö. 1016/1607)

**Kırım hanı
(1588-1607).**

1554'te doğdu. Devlet Giray'ın oğlu olup gösterdiği kahramanlıklardan ötürü Bora lakabıyla da tanınır. İlk defa, 1578'de başlayan Osmanlı-Safevî mücadelesi sırasında dikkati çekti; bu savaşa Âdil Giray kumandasındaki Kırım ordusunda bir kumandan olarak katıldı ve Özdemiroğlu Osman Paşa'nın takdîrini kazandı. Ertesi yıl bizzat sefere iştirak eden Kırım Hanı Mehmed Giray sa-

vaş sona ermeden Kırım'a dönmeye karar verince onu bir miktar kuvvetle Şirvan'da bıraktı. Gazi Giray buradaki mücadelede büyük başarı kazandı, Kür nehri geçiş Selmas Han kuvvetlerini âni bir baskınla bozguna uğrattı. Bu başarılarından dolayı III. Murad'ın iltifatına nâil oldu ve sâlyânesi 50.000 akçeye çıkarıldı. 1580'de bir ileri keşif hareketinde İranlılar tarafından kuşatılarak esir alındı. Osmanlılar'a karşı İran'a destek vermeyi reddetmesi üzerine Alamut Kalesi'ne hapsedildi. 1585 yılında buradan kaçmayı başardı, Erzurum'da bulunan Osman Paşa'nın yanına geldi ve onunla birlikte yeniden savaflara katıldı. Osman Paşa'nın ölümünden sonra İstanbul'a gitti, oradan Yanbolu'ya gönderildi. Saraydan verilen sâlyâne ile sakin bir hayat yaşarken III. Murad tarafından İslâm Giray'ın ölümü üzerine boşalan Kırım hanlığına tayin edildi (Mayıs 1588) ve bir filo eşliğinde Kırım'a döndü.

Kırım beyleri Gazi Giray'ın hanlığını kabul ettiler; ancak Rus çarı kendi adayı Murad Giray'ı destekliyordu. Rusya'yı baş düşman ilân eden Gazi Giray, İsveç ve Lehistan ile ittifak müzakerelerinde bulduktan sonra 1591'de büyük bir ordu ile Moskova'ya kadar ilerledi. Kırım beyleri ertesi yıl Ruslar'a karşı yeni bir saldırı düzenlediler. Fakat 1593'te Osmanlı Habsburg savaşının başlaması üzerine Rusya ile barış imzalandı (Nisan 1594). Rus çarı anlaşma uyarınca 10.000 ruble vergiden başka her yıl tesbit edilen hediyeleri göndereceği taahhüdünde bulunmuştu.

Gazi Giray, Ağustos 1594'te Yanık Kalesi'ni kuşatmış olan Cigalazâde Sinan Paşa'nın yanına gelerek savaflara katıldı. Ertesi yıl isyan halindeki Eflak ve Boğdan'a taarruzlarda bulundu. Yanık Kalesi'nin fethinde de Kırım kuvvetlerinin önemli etkileri olmuştur. Ayrıca Boğdan beyi itaat altına alınmıştı. Bu başarılarından sonra Gazi Giray Boğdan'ın Kırım hanzâdelerinden birine verilmesini istediye de kabul edilmedi. Bunun üzerine 1596'da kendisine yapılan ısrarlı davetlere rağmen sefere katılmayarak vâliht (kalgay) Feth Giray'ı gönderdi. Haçova Meydan Savaşı kazanıldıktan sonra Cigalazâde Sinan Paşa'nın ısrarıyla azledilerek yerine Feth Giray hanlığa getirildi. Ancak üç ay sonra Cigalazâde görevinden alınca Kırımılılar esasen kendisini desteklediklerinden Gazi Giray tekrar hanlığa tayin edildi. Tebrik için gelen Feth Giray'ı ise huzurunda öldürttü. Bo-

şalan vâlihtlik Selâmet Giray'a, ikinci vâlihtlik da (nüreddinlik) Devlet Giray'a verildi. Fakat bir müddet sonra Devlet Giray da katledilince kardeşleri Şâhin Giray, Mehmed Giray ve Selâmet Giray İstanbul'a kaçtılar. Bunun üzerine Gazi Giray vâlihtliği oğlu Toktamış Giray'a, ikinci vâlihtliği da diğer oğlu Sefer Giray'a verdi. Bu arada Kazak tehdidi hissedildiğinden Gazi Kırman Kalesi'nin inşasına başlandı. Gazi Giray, III. Mehmed'in emriyle 1598'de Macaristan'daki Osmanlı ordusuna katıldı. Onun da tesiriyle Satırcı Mehmed Paşa Varad üzerine yürüdü. Oradan Erdel'e girilerek tahribatta bulunma kararı alınmıştı. Fakat Varad kuşatması başarısızlıkla sonuçlandı gibi Gazi Giray'ın kuvvetleriyle Macaristan ve Bohemya'ya yapmak istediği akın da Satırcı Mehmed Paşa tarafından engellendi. Gazi Giray kışı Sombor'da geçirdi ve yaptığı hizmetlere karşılık Silistre'nin kendisine arpalık olarak verilmesini istedi. Fakat talebi İstanbul'da kabul görmedi. Bu arada eskiden beri tanıdığı Satırcı Mehmed Paşa'nın başarısızlık dolayısıyla idamı üzerine derhal Kırım'a dönmek istediye de vezîrâzâmın ısrarıyla bir müddet daha sınır boylarında kaldı. 1599'da Osmanlı ordusu ile Estergon seferine katıldı. Onu Osmanlılar'dan uzaklaştırmak ve geri dönmelerini sağlamak için Avusturyalılar yıllık 10.000 altın ödemeyi teklif ettiler. Gazi Giray da gerek askerlerin istekleri, gerekse Kırım'ın Rus ve Kazak tehdidi altında bulunması dolayısıyla geri dönmek istiyordu. Bu tutumu Osmanlı hükümet merkezi tarafından hoş karşılanmıyordu. Tahtının tehlikede olduğunu anlayan Gazi Giray, 1602'de kış aylarının yaklaşmasına rağmen Macaristan'a gitti ve kışı Peçuy'da av, eğlence ve şiir yazmakla geçirdi. Bu sırada yanında meşhur Osmanlı tarihçisi Peçuylu İbrâhim de bulunuyordu.

Gazi Giray 1603 baharında Kırım'a döndü. Bu arada hanın elçileriyle imparatorun murahhasları Klausenburg'da (Kolozsvár) barış müzakerelerinde bulundularsa da bundan bir sonuç elde edilemedi. Gazi Giray barış için yıllık 40.000 altın talep ediyor ve Eflak beyinin tayininde söz sahibi olmak istiyordu. İmparator ise bu istekleri kabule yanaşmıyordu. 1606'da barış antlaşması imzalanınca Gazi Giray Ruslar'a karşı Lehistan'la ittifakını yeniledi. Anadolu'da baş gösteren Celâlî isyanları sırasında I. Ahmed ondan asker göndermesini istedi.